

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2026, № 2 (14)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2026

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Иляс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхуджаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобоқулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлевич
Сиёсий фанлари доктори (DSc), доцент
Бизнес ва тадбиркорлик Олий мактаби

Гаффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети
Сиддиков Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Бахранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Алиазарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Америка технологиялар университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1	Adilov Abror Anvarovich IKKINCHI JAHON URUSHIDAN KEYINGI DASTLABKI YILLARDA O‘ZBEKISTONDAGI DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARI TARIXIDAN	5
2	Алиязарова Дилдора Валишеровна ВОЕННЫЕ КОРРЕСПОНДЕНТЫ И ИХ ВКЛАД В РЕГИОНАЛЬНУЮ ПЕРИОДИЧЕСКУЮ ПЕЧАТЬ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ	14
3	Berdiyev Abduvali Abdug'aniyevich XIX ASRNING 30-40-YILLARIDA BUXORO XONLIGIDA INGLIZ-RUS SAVDO- IQTISODIY RAQOBATI VA UNING MINTAQAVIY SAVDO ALOQALARIGA TA’SIRI	27
4	Bo'tayev Jonibek Shodiyevich XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA SAMARQAND VILOYATIDA HARBIY- MA’MURIY BOSHQARUV TIZIMINING SHAKLLANISHI	35
5	Исхаков Мирсадик Мирсултанович, Ғойибов Бобир Собирович СУҒДИЙ ТИЛ СОН ТУРКУМИНИНГ ЛЕКСИК ВА РАҚАМЛИ ИФОДАЛАРИ	43
6	Kimsanova Ruxshona Xayrulla qizi NAVRO‘Z AHMADXON VA UNING AVLODLARI DAVRIDA TOSHKENT	53
7	Mamatova Maxfuza Baxriddinovna MARKAZIY OSIYO CHOY YO’LI TARIXIDAN	61
8	Muzaffarov Muhammadaminxon Xusanxon o‘g‘li TURKIY TILLI DAVLATLAR HAMKORLIK KENGASHI (TURKIY KENGASH) TARKIBIDAGI ASOSIY ORGANLAR VA TUZILMALAR	67
9	Ne'matov Shoxzodbek Ulug'bek o'g'li O‘ZBEKISTONDA O‘RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA’LIM TIZIMIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR (2017–2021-YILLAR)	73
10	Normuratov O‘rolbek Jumma o‘g‘li BUXORO XONLIGI VA ROSSIYA PODSHOLIGI O‘RTASIDAGI SIYOSIY HAMDA IQTISODIY MUNOSABATLARNING SHAKLLANISHI (XVI ASR OXIRI – XVII ASR BIRINCHI YARMI)	82
11	Очилдиев Файзулла Бобокулович БУХОРО АМИРЛИГИГА ТЕМИР ЙЎЛ ТАРМОҒИНИНГ КИРИБ КЕЛИШИ ВА УНИНГ ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ	92
12	Qosimov Mirjalol Ravshan o‘g‘li O‘ZBEKISTONLIK PARTIZANLARNING SOBIQ ITTIFOQ HUDUDINI OZOD ETISHDAGI ISHTIROKI (UKRAINA VA RSFSR MISOLIDA)	101
13	Raximova Gulilola Zohid qizi O‘ZBEKISTONDA BOLALAR MAVZUSIGA IXTISOSLASHGAN OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING FAOLIYATI	110
14	Саломова Барчиной Журакуловна ЖУРНАЛИСТ АЁЛЛАРНИНГ ЖАМИЯТ ҲАЁТИ ВА ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАРДАГИ ЎРНИ	117
15	Toirova Zamira Suban qizi TOSHKENT IQTISODIY RAYONI ELEKTR ENERGETIKASI: HUDUDIY JOYLASHUVI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	131
16	Turdaliyeva Gulasalxon Abdusalom qizi XV ASR OXIRIDA HIROT DAVLATIDA SOLIQ SIYOSATINING XUSUSIYATLARI (HUSAYN BAYQARO DAVRI)	137
17	Xasanboyeva Gulxayo Ximmat qizi 1950-1980-YILLARDA O‘ZBEKISTON SSR KOLXOZLARINING HOLATI VA UNDAGI O‘ZGARISHLAR	142

18	Qodirova Ra'no Mamirjonovna SOVET HOKIMIYATINING DASTLABKI YILLARIDA TURKISTON XALQ MAORIFI VA JAMIYATSHUNOSLIK FANINING SHAKLLANISHI	148
19	Ergashev Umidjon Muhammed o'g'li O'ZBEKISTON SSRDA SOLIQ TIZIMINING TASHKIL ETILISHI (TOSHKENT OBLASTI MISOLIDA)	155
20	Эргашев Хусан Юсуп ўғли ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИДА ОЛИБ БОРИЛГАН АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАРНИНГ ОЛИБ БОРИЛИШИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	162
21	Xaitov Zafar Uzakovich VIZANTIYA MADANIYATI VA UNING JAHON SIVILIZATSIYASIDA TUTGAN O'RNI	167
22	Юлдашева Шохсанам Юнусали кизи ВЕНСКАЯ СИСТЕМА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ МУЗЕЙНОГО ДЕЛА ВО ФРАНЦИИ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА	173

Qodirova R. M.

«Jahon tarixi» kafedrası katta o'qituvchisi, PhD

Farg'ona davlat universiteti

Ranoimron16@gmail.com**SOVET HOKIMIYATINING DASTLABKI YILLARIDA TURKISTON
XALQ MAORIFI VA JAMIYATSHUNOSLIK FANINING SHAKLLANISHI****ANNOTATSIYA**

Ushbu maqola 1917–1925-yillarda Turkistonda sovet hokimiyati davrida maktab ta'limi va maorif tizimining rivojlanishini, tarix va jamiyatshunoslik fanlarining maktablarda o'qitilishi jarayonlarini o'rganadi. Maqolada bolsheviklar hokimiyatga kelgach, eski maorif institutlarini tugatib, yangi sovet maktablarini tashkil etish, ona tilida milliy maktablar yaratish, darslik va metodik qo'llanmalar muammolari, shuningdek, jamiyatshunoslik fanining tarix fani o'rnini bosishi va pedagogik uslublarning o'zgarishi muhokama qilinadi. Tadqiqotning ahamiyati shundaki, u Turkiston ASSRda dastlabki sovet ta'lim siyosatini va yosh avlodni g'oyaviy-siyosiy ruhda tarbiyalashning tarixiy kontekstini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Sovet ta'limi, Turkiston ASSR, milliy maktablar, jamiyatshunoslik fani, tarix o'qitish, maorif siyosati, darsliklar, pedagogik uslublari, bolsheviklar, 1917–1925.

KIRISH

1917-yil Oktyabr to'ntarishidan keyin Turkistonda sovet hokimiyati o'rnatilib, o'lka ma'muriy jihatdan Rossiya Sovet Federativ Sotsialistik Respublikasi (RSFSR) tarkibiga kiritilgandan so'ng hokimiyatga kelgan bolsheviklar partiyasi ilk kunlaridanoq mamlakatda maorif tizimini tubdan o'zgartirishni o'z oldiga asosiy vazifa qilib qo'ydi. Yangi hokimiyat, avvalambor, maorif tizimini boshqargan eski davlat institutlarini yo'q qilib, ularning o'rniga yangi organlarni tashkil etdi. 1917-yil 25-oktyabrda A.V.Lunacharskiy boshchiligidagi Maorif xalq komissarligi (MXK) tashkil etildi [12:7].

Bolsheviklar hokimiyatga kelgach, eski mafkuraviy muassasalarni va o'tmish dunyoqarashini yo'q qilishga kirishdi. Bu jarayon yoki taqiqlarni bekor qilish, yoki an'anaviy mazmunni yangilash orqali amalga oshirildi. 1918-yildayoq maktab o'quv dasturiga sotsializm, mehnat va san'at tarixi fanlari kiritildi. Bundan maqsad o'quvchilarda jamiyat taraqqiyotini materialistik nuqtayi nazardan tushunish uchun inqilobiy dunyoqarash va ko'nikmalarni shakllantirish edi. 1919-yil yanvarda V.I. Lenin maktabni siyosat bilan chambarchas bog'lash yo'lini e'lon qildi. Bolsheviklar rahbariyati maktab siyosatini davlat manfaatlariga, yosh avlodni siyosiy lashtirishga va kommunistik g'oyalarga sadoqat ruhida tarbiyalashga yo'naltirdi. Shu bilan birga, o'quvchilarni faollashtirish, dinga qarshi tashviqot olib borish va ularni atrof-muhit bilan bog'lash kabi vazifalar belgilandi. Bu siyosat dastlab RSFSRda joriy etilib, keyinchalik boshqa hududlarga ham tatbiq qilindi. G'ayrirus millatlar faqat kommunistik mafkuraga xizmat qilishi rejalashtirildi.

Shunday qilib, yangi sovet maktablari siyosiy maqsadlar va inqilobiy g'oyalar asosida tashkil etildi.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

1918-yil 29-martda Turkiston Xalq Komissarlari Sovetining (XKS) “Xalq maorifi ishini tashkil etish to‘g‘risida”gi buyrug‘iga ko‘ra [16:89,90], 1918-yilning iyun oyida o‘lka xalq maorifi kengashlari tugatilib, ularning o‘rniga TASSR Ta’lim xalq komissarligi hamda viloyat, uyezd, volost xalq maorifi bo‘limlari tashkil etildi [14:14,15].

1918-yil avgust oyida Turkiston ASSR MIQ maktab ta’limini ona tilida olib borish haqida dekret chiqardi. Shu sanadan boshlab, milliy maktablar tashkil etilib, o‘lkada yashagan har bir yirik etnik guruh vakillari o‘z farzandlarini ona tillarida o‘qitish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. 1918-yil oxirida sobiq rus-tuzem maktablari negizida o‘zbek, yahudiy, qirg‘iz va tatar bolalari uchun milliy maktablar tashkil etildi. Bu maktablar davlat tomonidan moliyalashtirilishi belgilandi [7:411].

1918-yil 20-noyabrda Turkiston ASSRda ham shunday qaror qabul qilinib, diniy maktab va madrasalarda diniy fanlarni o‘qitish, maktablarda esa ilohiyot darslari va diniy marosimlarni o‘tkazish taqiqlandi.

1918-yil oxiri – 1919-yil boshlarida Turkistonga RSFSR MXK tomonidan ishlab chiqilgan “Mehnat maktabida ta’lim ishlarini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha materiallar” yuborildi. Ushbu “Materiallar” o‘ziga xos o‘quv dasturi bo‘lib, I bosqich maktablarida amalga oshiriladigan pedagogik faoliyatning mazmun va uslublariga bag‘ishlangan tavsiyalardan iborat edi. Ammo hujjatning o‘zida mazkur tavsiyalar “majburiy ham, namunaviy ham” emasligi ta’kidlangan edi [9: 105].

Sovet davrining dastlabki bosqichlarida maktablar soni ko‘paygan bo‘lsa-da, ularni zarur o‘quv adabiyotlari bilan ta’minlashda jiddiy muammolar mavjud edi. Ayniqsa, darsliklar tayyorlash va nashr etish ishlari juda sust kechgan. Ma’rifatparvar ziyoli Vadud Mahmud Turkiston xalqlari uchun tarix va geografiya darsliklari bosilmayotganini tanqid qilib, Buxoroda matbaa imkoniyatlari bo‘la turib kitoblar nashr etilmayotganini katta xato deb baholaydi. U o‘quvchilar o‘z yurti – Turkistonni yaxshiroq anglashlari uchun tarixiy va geografik bilimlarga ega bo‘lishi zarurligini ta’kidlab, bu boradagi resurslar yo‘qligidan afsus bildiradi. Vadud Mahmud bu holatni xalqni o‘z tarixidan bexabar qoldirish bilan teng deb hisoblaydi. “Mehnatkashlar tovushi” gazetasi ham darslik yetishmovchiligi sabab o‘quvchilar bilimining yuzaki ekanini, ko‘plab maktablarda hatto o‘qituvchilar uchun ham metodik qo‘llanmalar yo‘qligini tanqid qiladi [4:27,28].

Sovet hokimiyatining dastlabki yillarida Turkistonda boshlang‘ich maktablarda tarix alohida fan sifatida emas, balki geografiya bilan qo‘shib o‘tilgan. Tarix va geografiyadan iborat bu qo‘shma o‘quv fani “Vatanshunoslik” yoki “Turkistonshunoslik” deb atalgan. Ushbu fanni o‘quv adabiyoti bilan ta’minlash maqsadida 1918-yil Toshkentda o‘zbek tilida Bakr Muxtorning Turkiston o‘lkasi tarixi va jo‘g‘rofiyasi xususida bahs yurituvchi darslik kitobi nashr etildi [3]. Keyingi yil shu nomdagi darslik qisqartirilgan hajmda chop etildi [5]. Ayni yilda

o'rta maktablar uchun mo'ljallangan shunga o'xshash kitob rus tilida Skobelev shahrida nashr qilindi [15].

Keyinchalik tarix va ijtimoiy fanlarni o'qitishda milliy respublikalar tarixiga e'tibor kamayib, mahalliy tarixni o'rganish asosan ixtiyoriy o'lkashunoslik to'garaklari bilan cheklanib qoldi va unda o'quvchilar ekskursiyalar orqali o'z hududining tabiati hamda tarixi haqida materiallar to'plab, maktab muzeylariga joylashtirishardi [1: 3]. Turkiston ASSR RSFSR tarkibidagi muxtor respublika bo'lgani sababli maorif siyosati markaz tomonidan belgilanib, maktablarda RSFSR tomonidan tasdiqlangan o'quv reja, dastur va darsliklar mahalliy tillarga tarjima qilinib qo'llanilgan. Kommunistik tuzumning ilk yillarida yoshlarni g'oyaviy-siyosiy ruhda tarbiyalash maqsadida 1919-yil 22-fevralda Rossiya tarixi o'rniga jamiyatshunoslik fanini joriy etish hamda uning tarkibiga madaniyat va texnika tarixi, mamlakatshunoslik, siyosiy iqtisod, huquq va etnografiya kabi yo'nalishlarni kiritish taklif etilgan [9: 116-117].

1919-yilga kelib, RSFSR MXK tomonidan maktablarda tarix ta'lim tizimini yo'lga qo'yishda jiddiy xatoliklarga yo'l qo'yan Maktabni isloh qilish bo'limi tugatildi va uning vazifalari yangi tashkil etilgan Yagona mehnat maktabi bo'limi zimmasiga yuklatildi. 1920-yil boshlarida Yagona mehnat maktabi bo'limi I va II bosqich maktablar uchun mo'ljallangan o'quv reja va dasturlarni qayta ishlashga kirishdi. 1920/1921-o'quv yilining boshlarida yangi o'quv rejalar e'lon qilindi.

1921-yilda RSFSR Maorif xalq komissarligi yetti yillik maktablar uchun yangi dastur ishlab chiqib, siyosiy iqtisod, huquq va tarix fanlarini yagona jamiyatshunoslik faniga birlashtirdi va bu usul vaqtni tejash hamda bilimlar o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirish bilan izohlandi. Biroq turli fanlarning umumiy tarzda birlashtirilishi o'quvchilar uchun mavzularni tushunishni qiyinlashtirib, nazariy bilimlarni amalda qo'llashda muammolar keltirib chiqardi. Natijada tarixning jamiyatshunoslik bilan almashtirilishi butun sobiq Ittifoqda tarix ta'limining izdan chiqishiga sabab bo'lib, o'quv-metodik ta'minot yetishmasligi va o'qituvchilar tayyorgarligining pastligi fonida jamiyatshunoslik ham samarali o'qitilmadi [13: 418].

Tarix o'rniga jamiyatshunoslik fanining kiritilishi turlicha qabul qilinib, ko'p o'qituvchilar buni oddiy nom o'zgarishi deb tushungani sababli 1921-yilgi dasturni joriy etish paysalga solindi. 1923-yildan boshlangan katta islohotlar natijasida Davlat ilmiy kengashi qarori bilan boshlang'ich maktab dasturidan tarix butunlay chiqarilib, uning o'rnini jamiyatshunoslik egalladi.

Kompleks dasturlarda jiddiy kamchilik mavjud bo'lib, ulardan asosiysi fanlar o'rtasidagi tabiiy bog'lanishlar buzilganligidir. Oqibatda fan asoslarini puxta o'zlashtirishga yetarli e'tibor berilmadi, o'quv vaqtidan unumli foydalanilmadi, zarur ko'nikmalarni shakllantirish ishlari olib borilmadi, o'quvchilar bilimida palapartishlik, beparvolikka yo'l qo'yildi. Maktab o'quvchilari tarixdan tizimli bilim olish u yoqda tursin, hatto tarixiy jarayon haqida umumiy tasavvurga ham ega emasdi.

I va II bosqich maktablari uchun tuzilgan kompleks o'quv dasturlarda jamiyatshunoslik fanini kommunistik partiya va sovet hokimiyatining mafkuraviy g'oyalari bog'lagan holda o'qitishga alohida e'tibor qaratilgan edi. Bu dasturlar

eski maktabning eng katta nuqsoni bo'lgan ta'limning "hayotdan uzilib qolishi"ni bartaraf qilishga qaratilgan edi. Yuqori sinflarda esa fuqarolar urushiga bag'ishlangan ma'ruza va mitinglar, siyosiy va ateistik xarakterdagi suhbatlar, shuningdek, ilmiy masalalarga bag'ishlangan munozaralar tashkil etildi[9: 194,196].

Mehnat maktablari o'qituvchilari uchun nashr qilingan jamiyatshunoslik fanidan metodik qo'llanmalarda ibtidoiy odamlarning qanday yashaganligi, ularning turmush tarzi, Qadimgi Rusdagi qishloqlar, Qadimgi va G'arbiy Yevropa feodalizmi, Moskva davlati, Rossiyaning XVII-XVIII asrlardagi bozor iqtisodiyoti, Buyuk fransuz burjua inqilobi, Rossiyaning iqtisodiy o'sishi haqidagi mavzular berilgan edi. Bu davrda yaratilgan uslubiy qo'llanmalar, darsliklarda asosiy maqsad daxriylikka asoslangan, rus xalqidan boshqa xalqlarning o'z tarixini, o'zligini anglashdan uzoq tutishga qaratilgandi [10,11]. Shu bois, XX asr 30-yillari oxiriga qadar RSFSR tarkibiga kirgan hududlarning tarixi umumta'lim maktablarida ham, oliy o'quv yurtlarida ham o'qitilmagan.

Tarix (jamiyatshunoslik) o'qitish mazmunining o'zgarib borishi hamda rahbar va o'qituvchi kadrlar tarkibining yangilanishi bilan o'quv-tarbiya ishlarida o'zgarishlar ko'zga tashlandi. Dars jarayonida tobora eski metod va usullardan voz kechilishi kuzatildi. Darslik kitobni yodlash o'rniga darslarda ko'proq o'quvchilarni faollashtirishga qaratilgan usullar – mahalliy materiallardan foydalanish, mustaqil tarzda yozma ish va referatlar tayyorlash, ekskursiyalar uyushtirish, ko'rgazmali qurollar yasash, rasm va chizmalar chizish, diagrammalar va kontur xaritalar tuzish, gazeta va jurnallardan olingan materiallardan foydalanish kabi usullar qo'llanildi.

Bu davrda tarix o'qitishning "tadqiqot uslubi" va "mehnat uslubi" deb atalgan uslublaridan ko'proq foydalanildi. "Tadqiqot uslubi"ning mazmuni shundan iborat ediki, o'quvchilar birlamchi manbalar bilan ishlashga va referatlar tayyorlashga jalb etilardi. Ular tayyorlagan referatlar darsda muhokama qilinardi. "Mehnat uslubi"ni qo'llaganda esa ko'proq moddiy madaniyat predmetlarini yasash bilan bog'liq amallar bajarilardi. Jumladan, darsda o'quvchilar turli predmetlarning rasm va maketlarini yaratishardi. Masalan, Skobelev shahridagi 4-sonli I bosqich maktab o'qituvchisi K.Subbotina 1923/1924-o'quv yilida III sinfda o'tilishi mo'ljallangan jamiyatshunoslik fanida M.Kovalevskiyning "Rus tarixi" kitobiga asoslangan holda, o'quvchilarga mavzuni tushuntirishi va uning asosiy mazmunini daftarlariga yozdirib qo'yishi rejalashtirilgan[2: 84].

Bu davrda suhbat va hikoya bilan bir qatorda o'quv-tarbiya ishlarining boshqa shakllari – o'quvchilar tomonidan og'zaki va yozma ma'ruzalar tayyorlash, diagrammalar, chizmalar va xaritalar tuzish, modellar va plakatlar yasash, sahna ko'rinishlari tashkil etish, siyosiy voqealar kundaligini yaratish kabi shakllari keng tarqaldi. O'lkashunoslik ishlarini yo'lga qo'yish va ekskursiyalar tashkil etishga e'tibor kuchaydi. Maktablar qishloq yig'inlarini tashkil etishda, inqilobiy bayramlar va targ'ibot kampaniyalarini o'tkazishda ishtirok etgan.

XULOSA

1924–1925-yillarda bir guruh ilgʻor uslubchilar oʻqituvchilar uchun “Jamiyatshunoslik” deb nomlangan besh jildli oʻquv qoʻllanmani nashr qilishdi. Mazkur qoʻllanmada Rossiya va xorijiy mamlakatlarning eng qadimgi zamonlardan to XX asrning boshlariga qadar kechgan tarixini ilk marotaba materialistik asosda yaxlit tarzda bayon qilishga harakat qilindi.

Ammo Turkiston ASSRda maktablarni darslik kitob va qoʻllanmalar bilan taʼminlash masalasi, xususan milliy maktablarda juda ogʻir edi. XX asr 20-yillarining oʻrtalarida tub joyli millatga mansub oʻquvchilarning darsliklar bilan taʼminlanishi 10 foizdan oshmas edi [2:141].

Maorif xalq komissarligi xodimlari kompleks dasturlarning hayotga tatbiq etilishi maktabda oʻquv fanlarini oʻqitishning tizimli tartibini buzishini yaxshi anglar edilar. Bir tomondan, dasturlar maktabni mamlakatning ijtimoiy-siyosiy hayotiga yaqinlashishga chorlardi, bu, shubhasiz, progressiv ahamiyatga ega edi. Ikkinchi tomondan esa, kompleks dasturlar va ijtimoiy-siyosiy fanlarning mazmunini bayon qilishdagi sotsiologik sxematizm oʻquvchilarga chuqur, tizimli bilim berish imkoniyatini bermasdi. Shuning sababli, 1920-yillarining ikkinchi yarmida ilgʻor pedagoglar va jamoatchilik maktablarda tarix fanini qaytarish va kompleks dasturlardan voz kechish uchun kurash olib bordilar.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Fargʻona VDA. 131-fond, 1-roʻyxat, 104-yigʻmajild – Fargʻona, – 1–3-varaqlar.
2. Fargʻona VDA. 83-fond, 1-roʻyxat, 38-yigʻmajild – Fargʻona, – 84-varaq.
3. Muxtor B. Turkiston qitʼasi tarixiy va jugʻrofiy jihatdan [Darslik]. – Toshkent: Birodorov Bakirovlar va boshq., 1918.
4. Tursunova Y.B. Sovet hokimiyatining Turkiston–Oʻzbekiston SSR dagi taʼlim siyosati (1918–1940-yillar): Tarix fanlari boʻyicha falsafa doktori dissertatsiyasi. – Toshkent, 2024. – B. 27–28.
5. Turkiston. Tarixiy va jugʻrofiy jihatdan [Darslik]. – Toshkent: Maorif komissarligi, 1919.
6. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Иккинчи китоб. – Тошкент: Шарқ, 2000.
7. Бендриков К.Е. Очерки по истории народного образования в Туркестане. – Москва: Педагогика, 1960.
8. Боргман А.И. Сборник упражнений по обществоведению (методические опыты). – Ленинград: Госиздат, 1925.
9. Бущик Л.П. Очерк развития школьного исторического образования в СССР. – Москва: Просвещение, 1961.
10. Диомидов И.М. Советский строй: методическое пособие по обществоведению для трудовой школы. – Москва, 1925.
11. Замысловская Е.К. Обществоведение. Часть 1. – Москва, 1924.
12. Из декрета Второго Всероссийского съезда Советов «Об образовании Рабочего и Крестьянского правительства» (26 октября 1917 г.) // Народное образование в СССР. Сборник документов. 1917–1973 гг. – Москва, 1974.

13. Икрамов А. Избранные сочинения в трёх томах. Том 1. – Ташкент: Узбекистан, 1972.

14. Казанчанц П.Т. Становление и развитие народного образования в Советском Туркестане. – Ташкент: Укитувчи, 1962.

15. Корженевский Н. Туркестановедение. Конспективный курс средней школы. Часть 1. – Скобелев, 1919.

16. Музапаров Ш. К вопросу о школьном строительстве в Туркестанской АССР (1918–1920 гг.) // Материалы по истории Узбекистана. – Ташкент: Изд-во АН УзССР, 1963.

Кодирова Р. М.

PhD., старший преподаватель кафедры «Всемирной истории»

Ферганский государственный университет

Ranoimron16@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК В ТУРКЕСТАНЕ В ПЕРВЫЕ ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ

АННОТАЦИЯ

Статья исследует развитие школьного образования и системы народного просвещения в Туркестане в 1917–1925 годах, а также процесс преподавания истории и обществоведения в школах. Рассматриваются создание советских школ после прихода к власти большевиков, организация национальных школ на родном языке, проблемы учебников и методических пособий, а также замена истории обществоведением и изменения педагогических методов. Значение исследования заключается в демонстрации исторического контекста начальной советской образовательной политики в Туркестанской АССР и воспитания молодежи в идеологическом и политическом духе.

Ключевые слова: Советское образование, Туркестанская АССР, национальные школы, обществоведение, преподавание истории, образовательная политика, учебники, педагогические методы, большевики, 1917–1925.

Kodirova R. M.

PhD., senior lecturer at the department of «World History»

Ferghana state University

Ranoimron16@gmail.com

THE DEVELOPMENT OF PUBLIC EDUCATION AND THE SOCIAL SCIENCES IN TURKESTAN DURING THE FIRST YEARS OF SOVIET RULE

ABSTRACT

The article examines the development of school education and the system of public education in Turkestan during 1917–1925, as well as the process of teaching history and social studies in schools. It covers the establishment of Soviet schools

following the Bolsheviks' rise to power, the organization of national schools in native languages, issues with textbooks and teaching aids, the replacement of history by social studies, and changes in pedagogical methods. The study highlights the historical context of early Soviet educational policy in the Turkestan ASSR and the ideological and political education of the youth.

Key words: Soviet education, Turkestan ASSR, national schools, social studies, history teaching, educational policy, textbooks, pedagogical methods, Bolsheviks, 1917–1925.